

ABDULAZİZ BEKİ’NİN “DİWON ÇEBEXÇURI” ADLI ESERİNDE AŞK KAVRAMI

THE CONCEPT OF LOVE IN ABDULAZİZ BEKİ’S WORK CALLED "DİWON ÇEBEXÇURI"

Dr. Danyal APUHAN

Bingöl University, Faculty of Articles and Sciences/Eastern Languages and Literatures Department/ Zaza Langage and Literature, dapuhan@bingol.edu.tr
Bingöl / Türkiye
ORCID: 0000-0003-3997-3574

ÖZET

Edebiyatta aşk kavramı beşeri ve ilahi aşk şeklinde ve en çok işlenen temalardan biri olmuştur. Sevginin aşırı şekli olan aşk bazen Allah sevgisi, bazen peygamber(ler) sevgisi, bazen anne babaya olan sevgi, bazen mukaddes belde ve mekânlara olan sevgi bazen de karşı cinse olan tutku bazen de hemcinsler arasında bağlılık şeklinde işlenmiştir. Zaza Edebiyatının yaşayan çınarlarından olan Abdulaziz Beki’nin “Cebexçuri Divanı”nda aşk önemli bir kavramdır. Divanda aşk; ilahi ve beşeri aşk şeklinde işlenmiştir. Allah ve peygamber aşkı, mukaddes mekânlara olan aşk, aşkları dillere destan olan ve mesnevilere konu edilen Leyla ve Mecnun, Ferhat ve Şirin, Yusuf ve Züleyha, Mem ve Zin gibi âşıklar etrafında beşeri ve ilahi aşkı işler. Divanda aşk kavramı birkaç manada kullanılmıştır. Kimi yerde adeta Fuzuli’nin “âşık-ı sadık menem mecnunun sadece adı var” der gibi, kimi yerde de “sen Leyla isen içimdeki Leyla kim” der gibi aşk mevzusu işlenmiştir. Bu çalışmada söz konusu manalar üzerinde durulmuş ve divandan örnekler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zaza Edebiyatı, Abdulaziz Beki, Diwon Çebexçuri, Aşk kavramı.

ABSTRACT

The concept of love in literature has been one of the most frequently discussed themes in the form of human and divine love. Love, which is the extreme form of love, is sometimes treated as the love of God, sometimes as the love of the prophet(s), sometimes as love for parents, sometimes as love for sacred places and places, sometimes as passion for the opposite sex, and sometimes as commitment between the same sex. Love is an important concept in the "Cebexçuri Divan" of Abdulaziz Beki, one of the living figures of Zaza Literature. Love on the sofa; It is processed in the form of divine and human love. Within the framework of divine love, it deals with human and divine love around the love of the prophet, the love of holy places, and lovers such as Leyla and Mecnun, Ferhat and Şirin, Yusuf and Züleyha, Mem and Zin, whose love is legendary and the subject of masnavis. The concept of love is used in several meanings in the Divan. In some places, the subject of love is discussed, as if Fuzuli is saying, "The faithful lover of mine has only a name", and in other places, as if he is saying, "If you are Leyla, who is the Leyla in me?"

In this study, these meanings are emphasized and examples from the divan are given.

Keywords: Zaza Literature, Abdulaziz Beki, Diwon Çebexçuri, Concept of love.

1. GİRİŞ

Tarifi zor olan duygular tahayyül nispetinde tasvir edilirler. Söz konusu duyguların başında aşk gelir. Bakış açısına göre değişmekle birlikte aşkın güzel ve kapsamlı ifadesi edebiyatta anlamını bulur. İşlenen aşk, dünya görüşüne göre, dönem dönem ya da toplumdaki topluma, hatta kişiden kişiye değişiklik gösterse de anlatma amacı değişmemektedir (Arı, 2018:72).

İnsan yaşamının olmazsa olmazlarından olan aşk, şiiirlerde yerini alan önemli temalardan biridir. Şiir, şairin yaşadığı çevreden, kültüründen, sanat zevkinden izler taşır. Aşkın mevzubahis edildiği yerde de âşık-maşuk ikilisi başta olmak üzere çeşitli kavramlardan bahsedilir. Uğruna şiiirler yazılan, gerekirse can verilen maşuk-sevgili, güzelliği ile ön plandadır. Söz konusu bu güzellik için şiiir yazmak aşkın simgelerindedir. Bazen âşık harap olduğu için şiiir yazar, bazen de şiiir yazdığı için harap olur. Âşık, seven taraf olduğu için adeta çile çekmesi kaçınılmazdır ki edebiyatta âşığın çile çekmesi kendisine haz verir. Maşuk ise naz eden, yüz vermeyen, âşığın çile çekmesini umursamayan, aksine âşığın çile çekmesinden mutlu olan bir portre ile çizilmektedir.

Dilin mahiyetini ve klasik edebiyatın edebiyat için önemini göstermesi açısından klasik edebiyat eserleri önem arz etmektedir. Klasik eser denilince eski tarihlerde yazılmış eserler akla gelmekle birlikte klasik edebiyatın biçim ve muhtevasına uygun yazılan eserler de klasik edebiyat eserleri olarak değerlendirilir. Zaza edebiyatı Klasik edebiyat üzerine inşa edildiği için diğer edebiyatlarda klasik eserler gerilerken Zaza edebiyatında hâlâ bu tarzda eserler yazılmaktadır. Sınırlı sayıda eser bulunması ve klasik edebiyat üzerine inşa edilişi Zaza edebiyatı açısından Klasik Zaza edebiyatı alanında yazılan eserler kıymetli bir hazine olarak görülmektedir. Klasik edebiyat eserlerinin tümünün gün yüzüne çıktığını söylemek mümkün değildir. Söz konusu eserlerden bazıları da müellifinin ölümünden sonra gün yüzüne çıkıyor. Geniş bir zaman diliminde yazılan Abdulaziz Beki'nin divanı klasik edebiyatın incelenmeyi ve üzerinde çokça durulması gereken eserlerinden biridir (Varol, 2015:13).

Abdulaziz Beki'nin divanı, şekil ve içerik bakımından zengin eserdir. Eser zengin içeriğinin yanı sıra, yalın ve akıcı dili ile dikkat çekmektedir. Abdulaziz Beki'nin divanı, "Diwon Cebexçuri" adıyla bilinmektedir. Divanda ağırlıklı olarak Zazaca olmak üzere, Kürtçe, Türkçe ve Arapça şiiirler yer almaktadır.

Divanın önemli özelliklerinden biri de Klasik Zaza edebiyatı alanında yayınlanmış eserler içinde hacim ve muhteva açısından en hacimli ve yelpazesi en genişlerden biri olmasıdır. Divanda toplamda 133 şiiir bulunmaktadır.

2. ABDULAZİZ BEKİ'NİN AŞKA BAKIŞI

Klasik edebiyatta şiiirler yarattığı bir kahraman olsun veya olmasın çoğunlukla kendilerini âşık yerine koyup şiiirler yazarlar. Kahramanı olanlar da tıpkı Fuzuli gibi kendi aşkını yarattığı kahramanın aşkından daha yüce görür. Divanda şiiir aynı zamanda aşkı yaşayan kişinin kendisi olduğunu açık bir şekilde ifade eder. Bir beyitte bu durumu şöyle dile getirir:

Ez biya 'aşık kota rêçê Mecnun dım

Sêr qil kuona ez ha gêrena Leyla (Beki, 2015:196)

Âşık oldum izindegim Mecnun'un
Dağların zirvesinde aradığım Leyla

Varlıklarda aşk hâli olduğunu bilen şiiir Allah'a yalvararak kendisine de aşktan vermesini talep etmektedir. Rabbin karşısında kendisini köle olarak görür ve aşk verilmeden boş çevrilmemesini Allah'tan istemektedir.

İlahi in kuelê xu bigr azad mek
Dergê 'aşq xu ra bêçari tever mek (Beki, 2015:42)

Tüm kâinatın Hay olan Allah'ı anmak için, düğün misali, bir araya gelip cezbeye düştüğünü ve Allah'a olan aşklarını terennüm ettiğini beyitte şöyle dile getirir:

Yo hewê vêwi kot tiyera cihon kot cezmi von ya Hay
Seraser kâinat kot lerz semêd 'aşq vatışi ya Hay (Beki, 2015:68)

Bir düğün havasında cihan cezbeye düşmüş der ya Hay
Baştan başa kâinat sallanır aşkını terennüm eder der ya Hay

Âşıklar, aşkın kolay bir şey olmadığını, insafsız olduğunu, âşığı hâlden hâle sokacağını bile bile aşkı tatmak isterler. Elbette ki insafsızlığın müsebbibi maşuktur. Şair, aşkın insafsız olduğunu, söz konusu insafsızlıkta büyük payın maşuka ait olduğunu 'Aşq Bêinsaf (İnsafsız Aşk) başlıklı şiirin dizesinde şöyle dile getirir:

Tu ez mon faslê wusar id sêni caverdena şina
Wısar mı ser kena payiz ti Homê ra nêtersena (Beki, 2015:284)

Beni faslı baharda bırakıp da nasıl gidersin
Allah'tan korkmaz mısın baharımı güze çevirirsin

Aşkta tercihinin ilahi aşk olduğunu ve ilahi aşkın da maşuku olarak Allah'ı gördüğünü ifade eden şair söz konusu aşkın itaat, ibadet yani secde etmekle mümkün olduğunu ve hayatın en anlamlı zirvesine ulaştıracağını beyitte şöyle dile getirir:

Viraştê pê secdi xu don sinayış
Sinayış merdim resnen zirwê cuayış (Beki, 2015:300)

Yaratılanlar secde ile sevdirebilir kendini
Sevmek hayatın en zirvesine taşır kişiyi

Maşuk olarak Allah'ı Leyla mazmunu üzerinden tarif eden şair; sönen, donan, hayatı ebedi olmayan, toprak altına gömülenin, göz ve kulağa; beyin ve şuura; el ve ayaklara; yemek ve havaya; suya; kap-kacağa muhtaç olanın, bazen uyuyan bazen ayık; bazen sağlıklı bazen hasta; bazen akıllı bazen deli; feleklere hükmedemeyenin; hulasası yaratılanlarda olduğu gibi herhangi bir şeye muhtaç olanın Leyla olamayacağını beyitlerde şöyle dile getirir:

A Leyla ku şina hona bena mat
A Leyla ku ruejêk kena vin hayat
A Leyla ku kuena bin herr bena fat
A Leyla nêrcena zêr ir biv' Leyla

O Leyla ki söner de mat olur
O Leyla ki hayatı son bulur
O Leyla ki gömülüp fat olur
O Leyla gönle olmaz Leyla

A Leyla ku muhtac çimon gueşona
A Leyla ku muhtac mêzg û hişona
A Leyla ku muhtac dêst û lingona
A Leyla nêrcena zêr ir biv' Leyla(Beki, 2015:422)

O Leyla ki muhtaçtır göze kulağa
O Leyla ki muhtaçtır beyin ve şuura
O Leyla ki muhtaçtır el ve ayağa
O Leyla gönle olmaz Leyla

Tasavvufta esaslı yer tutan hakiki aşk anlayışına göre bütün aşklar Allah aşkından türemiştir (Eren, 2023:3). İlahi aşka düçar olanların maşuk olarak gördükleri Allah'tır. Onun için dünyadaki mal-mülk, sefa vs. herhangi bir şey istemezler; sadece Allah'ın aşkına layık olmaya çalışırlar (Beki, 2015:276). Maşuk olarak Allah'ı Leyla mazmunu üzerinden tarif eden şair; kâinatın secde ettiği, her iki cihanda hükmün elinde olduğu kişinin maşuk olabileceğini beyitte şöyle dile getirir:

A Leyla ku 'arş û ferş ci r' şin secde
A Leyla ku kainat ci r' ben secde
A Leyla ku Tor Sina ci r' yen secde
A Leyla êrcena zêr ir biv' Leyla(Beki, 2015:424)

O Leyla ki arş ve zemin ona eder secde
O Leyla ki kâinat ona eder secde
O Leyla ki Tur-i Sina ona eder secde
O Leyla gönle olur Leyla

Aşığın gönlünde bir maşuk olacağını, bunun da bir tercih meselesinden ziyade kanun hükmünde olduğunu ifade eder. Bir erkeğe bir Leyla yeter diyerek bir erkek söylemiyle beşeri aşkı Leyla söylemiyle ilahi aşktaki kuralı hatırlatır. Bir kalpte iki sevdanın olamayacağını ve bunun uygun olmadığını ise Züleyha başka bir Yusuf'u alırsa (aşk derecesinde gönlünde yer vermesi) aşka ve aşığa vefasızlık olduğunu dile getirir:

Şeri'at 'aşq zê yobino wîrd cihon id
Yo comierd bes yo Leyla r' wîrd dunyon id (Beki, 2015:384)

Şeriat ve aşk benzer birbirine iki cihanda
Bir erkeğe bir Leyla yeter her iki cihanda

Sinayiş yonê bin 'aşq id reva niyo
Zileyxa yo Yusif bin bir wefa niyo (Beki, 2015:384)

Başka birini sevmek uygun değil aşkta
Vefa değil Züleyha başka Yusuf'u alırsa

Başka bir beyitte aşkın biçare olanları yücelteceğini, karanlıkları aydınlığa çevireceğini dile getiren şair aşkın müspet tarafını dikkatlere sunar:

Tî delala tî hevala tî sinayê zerabêla
'Aşq tu bêçaron ken 'aziz tariti ken zê çıla (Beki, 2015:424)

Güzelsin arkadaşsın sevdiceğisin gönlün
Biçareleri yüceltir karanlığı aydınlatır aşkın

3. ABDULAZİZ BEKİ'NİN DİVANI'NDA AŞK

3.1. Varlıklarda aşk

Mutasavvıflara göre, varlıklarda aşka bigâne herhangi bir zerre bile yoktur. Lakin her varlığın aşkı kişisel hususiyetindedir (Kurt ve Yılmaz, 2024:62). Bir kutsi hadiste Yüce Allah'ın, "Ben gizli bir hazineydim, bilinmeyi istedim ve bu yüzden âlemi yarattım" dediği rivayet edilir. Ulema, Tasavvuf erbabı Allah'ın bilinmek dediğinin marifet, istemekten kastın aşk olduğunu ifade eder (Uludağ, 1991:13). Kâinattaki herşeyde aşk olduğundan bahseden şair, aşk olmadan kâinattaki varlıkların asıl vazifelerini ifa edemeyeceklerini, yıldızların sönuvereceği ve kâinatı karanlıkta bırakacağı örneğini vererek ifade etmeye çalışır:

*'Aşq mon astaron id' nêvên astarê piyêr lez şin hona
Kainat kotiên tariti ço hin nêdin aşmê Leyla (Beki, 2015:32)*

Çabucak sönuverirdi ışığı yıldızların aşk olmasaydı yıldızlarda
Kâinat karanlığa gark olurdu göremezdi kimse nuru-i Leyla

Başka bir beyitte şair, âşık olarak kendisini görür ve bir nida ile başlayarak aşk ateşini söndürmemesi gerektiğini, çünkü kâinatın aşk sayesinde ayakta kaldığından bahseder. Engellerle karşılaşabileceğini, bu engelleri aşması gerektiğini, dikenli bitkiyi engel olarak aşkı ise gül mazmunu ile ifade etmeye çalışır:

*Ey 'azizêm kilê aşq xu hona mek pê surgulon
Kâinat pê 'aşq ho cuyen kilê xu berz mon gulon (Beki, 2015:104)*

Azizim aşk ateşini söndürme dikenlerle
Kâinat aşk ile yaşamakta ateşini sal güllere

3.2. Beşeri aşk

Tasavvufta masiva, Allah dışında her şey için kullanılır. Masivallah'tan kısaltılmış olan masiva, İslam sufilerince kalpte yer edinmemesi gerektiği üzerinde durulmuştur (Akay, 2005:287) Masiva aşkı, kişinin her iki dünyasını da karanlığa gark eder düşüncesinde olan şair, böylelikle masiva aşkının ilahi aşka engel teşkil ettiğinden bahseder. Dünyadaki güzelliklerin kişiyi esir aldığı, bunun da ilahi aşkın istenmeme nedeni olduğu üzerinde durur:

*'Aşq masiwa ruej ken tari ruêj wurd cihoni merdimon
Aşmê nison zaf tariya ço yê d' hol nêgêren Leyla (Beki, 2015:32)*

Masiva aşkı her iki dünyasını da karartır kişinin
Nisan ayı çok karanlıktır orda aranmaz ki Leyla

*Ruh gul û vilê warê ma pa sunbul û bulbulon ma
Erzen kê ma 'aşq mecazi ço hin nêwazen kê Leyla (Beki, 2015:32)*

Sünbül ve bülbüllerimizle gül ve tomurcuk ruhlu yaylarımızla
Hanemize atarlar mecazi aşkı artık kimin umrunda ki Leyla

Başka bir beyitte şair, beşeri aşkın erken terk edilip ilahi aşkın rehber edinmesi gerektiğini ısrarla vurgular. İlahi aşkın kişiyi her iki cihanda da yücelteceği ahirette ise (maşuk olarak kabul edilen) Allah'a tez kavuşturacağı şeklinde Leyla mazmunu üzerinden verir:

*'Aşq masiwa tu lez caverd 'aşq bawêri xu r' bık rehber
Ti bên 'aziz wurd cihon id ti lez resên dergê Leyla (Beki, 2015:34)*

Beşeri aşkı çabuk bırak ilahi aşkı rehber edin kendine
İki dünyada da aziz olursun huzuruna varacağındır Leyla

Edebiyatta maşukun özellikleri şiirde mevzubahis edilirken genellikle saç, kaş, kirpik, göz, gamze, yüz, ağız, burun, endam vb. güzellik unsurlarından yararlanır. Şair, maşukun güzelliğini tarif ettiği aşağıdaki beyitte maşuku karakaşlı, iri burunlu güzel ve şirin şeklinde ifade etmiştir. Şairin yaşadığı coğrafyada insanların iri burunlu olduğu, şairin bu durumu maşuk üzerinden olumlu bir özellik olarak dile getirdiği söylenebilir:

Tı rında rında rında delal delal delalê
Biri siyawa zınc gırda delal delal delalê (Beki, 2015:238)

Güzelsin güzelsin güzel şirinsin şirinsin şirin
Karakaşlı iri burunlu güzelsin güzelsin güzel

3.3. İlahi Aşk

İlahi aşkıta kendini âşık yerine koyup şiir yazan, gerçek âşığın kendisi olduğunu düşünen şairlerimiz azımsanmayacak kadar çoktur. O şairlerden biri olduğunu şiirlerinden gördüğümüz Abdulaziz Beki aşağıdaki beyitte Alah'ın keremine, cömertliğine, lütfuna ve adil oluşuna âşık olduğunu dile getirir; bu yüzden de rükûa varmaya doyamadığından bahseder:

Ez 'aşıqi kerêm tu ya ez 'aşıqi lutfi tu ya
Ez 'aşıqi 'adli tu ya ez ruku ra mird nebena (Beki, 2015:80)

Aşığım ben senin keremine lütfuna
Aşığım adaletine doymam ben rükûa

Başka bir beyitte şair, Allah aşkının âşıklar için kible olduğunu, huzurunun ise yüce kişilerin kapısı olduğunu, aşktan nasiplenemeyenlerin bunu anlayamayacağını bir âşık olarak kendisinin aşka doymadığından bahseder:

'Aşq tu qiblê 'aşıqonu dergê tu bêr 'azizonu
Lapatê 'aşq ço nêzonu lap 'aşqi ra mird nêbena (Beki, 2015:82)

Aşkın âşıkların kiblegahı huzurun azizlerin kapısıdır
Aşka vurgun olmayı bilmez kimse doymam ben aşka

Şairler zaman zaman hakiki âşıkların kendileri olduğunu, aşk ile ismi zikredilen kahramanların ise sadece ismi olduğundan bahsederler. Tıpkı Fuzuli'nin "âşık-ı sadık menem Mecnun'un sadece adı var" demesi gibi. Edebiyattaki bu geleneğe uygun olarak kendi aşkının mecazi (beşeri) aşk olmadığını hakiki aşk olduğunu; (ilahi) Mem ve Zin, Ferhat ve Şirin'in kendi ile kıyasladığında hakiki âşıklar olmadığından kendisinin hakiki âşık olduğundan bahseder:

Mem û Ferhad Zin û Şirin zemin tu qet nêbi 'aşıq
Lewra 'aşq min û tu sûri niyo mecazi ma nêbi 'aşıq

Mem ve Ferhat Zin ve Şirin zemininde olmadılar âşık
Bizim aşkımız nefsanî değil mecazi olmadık âşık

Geçici şeylere aşk beslemenin kendini kandırmak olduğundan hareketle Hz. İbrahim'in Allah'ı bulma mücadelesinde önce yıldızları, sonra ayı, sonrasında güneşi gördükten ve devranı izledikten sonra ben batanları sevmem demesini örnek olarak verir. Buradan hareketle beceri aşkı yıldızların sönmesine benzeterek hiç bitmeyecek olan ilahi aşka davet eder:

*Zê İbrahim feryad bık vaj, "en la uhibbu'l-afilin"
Pê tu fani xu mexapin eya 'azizel 'aşıqin (Beki, 2015:326)*

İbrahim misali feryat et deki batanları sevmeyiz
Fani olana kanmayın ey yüce gönüllü âşıklarımız

A Leyla Ku başlıklı şiirde şair, âşık olunması gerekenin Allah olması gerektiğini Leyla mazmunu üzerinden verir. Özellik olarak da sözü dinlenilmeyen, emrine kâinatın uymadığı, uykusu olan, hayatı bir gün sona eren kişinin Leyla olamayacağını yani hakiki maşuk olamayacağını; yoktan var eden, gücü her şeye yeten ilahın Leyla olabileceğini; yaratma özelliği olmayan, sonu olanın hakiki maşuk olamayacağını ifade eder:

*A Leyla ku 'azmon vatê yê nêken
A Leyla ku 'ard gueşdarê yê nêken
A Leyla ku kainat zê yê nêken
A Leyla nêrcena zê ir biv' Leyla (Beki, 2015:422)*

O Leyla ki gökyüzü sözünü dinlemez
O Leyla ki yeryüzü onu dinlemez
O Leyla ki kâinat onu dinlemez
O Leyla gönle Leyla olmaz

3.4. Anne aşkı

Neslin devamında gerek evladı karnında taşınması gerekse de merhametiyle evladını büyütmesi gibi önemli bir vazifeyi icra eden anne(ler) hayatın en güzel yerine konulması gereken kişilerdendir. Edebiyatta hakkı teslim edilmeye çalışılan anne birçok şairin dizelerinde yer edinir. Annenin gülistanda bir gül olduğunu, anne aşkının elüstünde tutulması gerektiğinden bahseden şair, annenin herkese yeterli olduğunu dile getirir:

*Dadi gulê gulistona dadi vilê vêr buestona
'Aşq dadi ho sêr destona tı herkês ir raşta besa (Beki, 2015:232)*

Anne gülistanın gülü bostanın tomurcuğudur
Anne aşkı serdesttir herkese gerçekten kâfidir

Ma Cameverd Meşu Daye (Bizi Bırakıp Gitme Anne) başlıklı şiirde şair, annenin evladı için aşk olduğunu, gözünün aydınlığı olduğunu ve annenin ölüp gitmesiyle evladını bırakabileceğini, bunun olmamasını bir temenni olarak dile getirir:

*Dayê dayê tı aşq ma wa ma cameverd meşu dayê
Tı rueşnayê çimon ma wa ma cameverd meşu dayê (Beki, 2015:214)*

Anne anne aşkımızsın bizim bırakıp gitme bizi anne
Nurusun sen gözümüzün bırakıp gitme bizi anne

3.5. Mukaddes Yer Aşkı

Kıymetli görülen kişilerin doğduğu ve yaşadığı, mücadele verdiği, toplu dini vecibelerin icra edildiği, kutsallık atfedildiği yerler aşk derecesinde sevildiği toplumların kültürüne bakıldığında görülecektir. Mekke ve Medine'nin İslam âlemi için mübarek yerler olarak görülüp sevilmesi, Kudus'un İslamiyet-Hristiyanlık ve Yahudilik tarafından mübarek yer olarak görülmesi bundan ötürüdür. Şair bununla ilgili Hira dağının Hz. Peygamber'den ötürü, Turi Sina'nın Hz. Musa'dan ötürü sevilmesi gerektiğini mısralarında örnek olarak verir:

*Tikê pêşên ey 'azizêm pê adir 'aşqi kuê Hira
Eg tu eşkên 'aşq birecîfn birecîfn kuê Turi Sina (Beki, 2015:30)*

Azizim kimi yanar Hira dağının aşk ateşiyle
Titretebiliyorsan Turi Sina dağını titret aşk ile

*Mekke Mekke şirin Mekke Mekke Mekke zêrin Mekke
Ti sinayê con Ahmedê hazar selam tu r' ey Mekke (Beki, 2015:72)*

Mekke Mekke şirin Mekke Mekke Mekke can Mekke
Can Ahmed'in sevdiğisin binlerce selam sana Mekke

3.6. Peygamber Aşkı

Klasik edebiyatta Hz. Peygamber'e olan sevgi, aşk çokça işlenen aşk çeşitindedir. Habibullah (Allah'ın sevdiği) olarak bilinen Hz. Peygamber'i Allah'ın aşığı ve ümmet için tabib olarak gören şair, ona âşık olduğunu ve bu aşka doymadığından bahseder:

*Ez 'aşiqi habib tu wa ez aşiqi tabib tu wa
Ez 'aşiqi 'aşiq tu wa ez 'aşqı ra mird nêbena (Beki, 2015:82)*

Aşığım ben senin Habibine ve tabibine
Senin aşığına aşığı, doymam ben aşka

Başka bir beyitte şair, Hz. Peygamber'e hitaben ey sevdiğim (Hz. Muhammed) ashab-ı Kehfın kıtmir adlı köpeği misali sahabelerinle birlikte izzet ve şeref sahibi olanların gidebileceği cennete ben de gireyim diye dua yerine istekte bulunur. Devamındaki beyitte de Molla Cami'nin ifadesine benzer şekilde kıtmirin cennete girmesi, kendisinin cehenneme girmesinin reva olamayacağını; çünkü bir tarafta ashab-ı kehfın köpeği diğer tarafta Hz. Peygamber'in eşığının köpeği (kendisini kastederek) olduğundan bahseder:

*Ey sinâyê mî se ben zê qıtmiri Eshâb-ı Kêhf
Pa sehabon tu ra ez şiyêr Cenneti 'izz û şeref (Beki, 2015:122)*

Ne olur ashab-ı kehf köpeği gibi ben de Ey sevdiğim
Sahabelerinle izzet ve şereflilerin yeri cennete gireyim

*O şiyer cennet ez şiyêr cahnim in ihna qê ben rewa
O kutik Eshâb-i Kêhf o ez kutik vêr bêr tu wa (Beki, 2015:122)*

Reva mı o cennete giderse ben cehenneme gidersem
O, ashab-ı kehfın köpeğidir ben kapıda köleyim

Klasik edebiyatta Hz. Peygamber güle teşbih edilir. Şairler Peygamber'e olan aşklarını ifade ederken gül mazmununu kullanırlar. Arşı alanın ve kâinatın gülü olarak tarif ettiği (Beki, 2015:130) Hz. Peygamber'e âşık olanlardan Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'i örnek olarak veren şair, aşkı tadanların maşuku olarak görmektedir ve can feda edilmesi gerektiğini kendi nefsi üzerinden vermektedir:

*Ti gulê Sıdq-i Sıddiq a ti gulê 'adli Faruq a
Ti gulê 'aşqi me'suq a gula sûr gula sûr ax gulâ sûr
Con mi fedê tu v' gula sûr ruh mî fedê tu v' gula sûr
Gula sûr gula sûr ax gula sûr (Beki, 2015:134)*

Sadık olan Sıddık'ın ve adil olan Faruk'un gülüsün
Maşukun aşkının gülüsün kırmızı gül kırmızı gül ah kırmızı gül
Canım feda olsun sana kırmızı gül ruhum feda olsun sana kırmızı gül
Kırmızı gül kırmızı gül ah kırmızı gül

Başka bir beyitte peygamber aşkını gül ve bülbül mazmunu üzerinden anlatan şair, bülbülün gül aşkından yüreği yanıp kül olduğunu, sürekli olarak inlediğini ve güle kurban olduğundan bahseder:
Cigêr bulbul vêşo biyo tar 'aşq gul ra
Adır zerrê bulbul kot tiye şoq gul ra
Bulbul xu kerd qırbon yo gul 'aşq xu ra
Nalena nalena bulbul qê yo gul (Beki, 2015:98)

Bülbülün üreği yanmış gül aşkından
Aşk ateşiyle yanmış gül aydınlığından
Bülbül kurban olmuş bir güle aşkından
İnler de inler bir gül için bülbül

3.7. Ulema Aşkı

Rivayete göre Hz. Peygamber bir hadisi şeriflerinde şöyle buyurmuştur: “Âlimler peygamberlerin varisleridir.” Ulema olan ve gökteki yıldızlara benzettiği abisi Molla Mucahit Beki ve ulema olan arkadaşının ölümü üzerine şair, söz konusu âlimler için üzüntüsünü ifade etmek babında; onların fahri alem ve şahı âlem olan Hz. Peygamber'in âşıkları olduğunu; Allah'ın sevgili kulları olduğunu, vefatları ile aydınlatma vesilesi olan bu yıldızların söndüğünü yani bizi karanlıkta bıraktığından bahseder:

Yi 'aşiq fexri 'alemi yi waris şahi 'alemi
Yi sinayê Rêb 'alemi di astarê ma şî hona (Beki, 2015:418)

Onlar Fahr-i alemin âşıkları şah-ı alemin varisleri
Rabbü'l aleminin sevdikleri söndü iki yıldızımız

3.8. Vatan aşkı

Bir sözünde Hz. Peygamber; “Hubbü'l vatan minel iman” (Vatan aşkı imandandır) der. Aynı zamanda bir âlim, İslam Fıkhi alanında akademisyen olan şair divanında bu sözü kullanmamıştır. Elbette ki bunu kullanmayışı şairin vatan aşkına bir hâlel getirmemiştir (Apuhan, 2023:37). Şair, herkesin vatanının kendisi için Firdevs cenneti misali olduğunu; vatanın dikeninin bile vatan üzerinde yaşayanlar için adeta nergiz olduğundan bahseder. Ayrıca herkesin vatanının taşı ve toprağından, hava ve suyundan istifade ettiğini ve içten vatanlarına âşık olduğundan bahseder:

Welat herkês herkês ir zê firdowsi yo
Tellê welat wehar xu r' zê nergisi yo (Beki, 2015:184)

Herkesin vatanı kendisi için Firdevstir
Vatanın dikenini bile kendisi için nergistir

Herkes herr û owko hewê welat ra
Virazen ben 'aşiq welat xu zêrr ra (Beki, 2015:184)

Herkes vatanının toprak hava ve suyundan
Birşeyler yapar âşık olur vatanına ta içten

4. DİVANDA ÂŞIK VE MAŞUK

4.1. Âşık ve Maşukun Bir Oluşu

Aşk, tevhidin uygulanmış biçimidir. Bundan ötürüdür ki aşkın zirve noktasında âşık ile maşuk yek olur. İkilik ortadan kalkar tekliğe döner. Denilebilir ki aşk tevhidin temelidir (Gürer, 2017:17). Aşk iki kişi arasında yaşansa da zamanla âşık ve maşuk tek kişi olur düşüncesinden hareket eden şair, Hallacı Mansur'un "Enel Hakk" düşüncesine telmihte bulunur. Âşık, zamanla âşık ile maşukun bir olduğunu, aşığın maşukun yansıması olduğunu düşünmeye başlar. Böylece iki can bir bedendeymiş gibi hareket edildiğinden bahseder:

*Ez nêzona ez tu ya ya ez ez a
Tu ez a ya ez tu ya se kom ez a* (Beki, 2015:26)

Bilmem ki ben, ben miyim yoksa ben sen miyim?
Sen ben misin ya da ben sen isem ben kimim?

*Wurd gon bèn yo kuên zerê çermê cesêd
Çar gueş bèn yo veng kırışên sêr sari d'* (Beki, 2015:26)

İki can bir olur girerler tek bir bedene
Dört kulak bir olur taşır lar sesi başa

Şair, maşukun boyunu oka benzetir. Oku sevgilinin boyuna benzetir. Sevgili ve ok yanyana gelince ikisini birbirinden ayırt etmenin zor olduğundan bahseder:

*Qomê tu raşta zê tira tir monena qomê zêrber
Lêbelê ço ferq nêken mon qomê tir û qomê dilber* (Beki, 2015:282)

Boyun gerçekten ok gibidir ok tıpkı sevgilinin boyu
Lakin kimse ayırt etmez dilberin boyu ile okun boyunu

4.2. Aşığın Bir Maşuku Olur

Aşığın gönlünde bir maşukun olduğunu, başka bir maşukun olamayacağını söyleyen şair, aşığın da kendi halince bu aşkı terennüm ettiği üzerinde durur. Gerçek aşkta aşığın hiçbir surette maşukundan vazgeçmeyeceğini dikkatlere sunar:

*Zêrr raşta yo têk sinena gueş ay dîdina nêkuena
Ge zê ziraj ha wonena ge zê bulbul ha nurnena* (Beki, 2015:28)

Gönül başkasını istemez gerçek manada birini sever
Bazen keklik gibi öter, bazen de bülbül gibi şakırdar

*Zêrr sinayê xu sinena asla tera nêverena
Ard û 'azmon piyêr bid' a zêrr zêrr rênê yi ser mirena* (Beki, 2015:28)

Gönül sevdiğini sever asla ondan vazgeçmez
Yeri ve göğü ona verseler de maşuğunu terketmez

4.3. Âşık İçin Maşukun Kıymeti

Aşığın nazarında maşukundan daha güzeli, daha şirini yoktur. Çünkü aşkta güzellik ve şirinlik fiziksel görünüşte aranmaz. Maşuk yeryüzünün fiziksel olarak en çirkini olsa bile aşığın nazarında en güzeli maşukudur. Şair bu durumu "Ez Biya 'Aşiq" (Âşık Oldum) başlıklı şiirin beyitlerinde Mecnun'un gözünden Leyla'yı, Züleyha'nın gözünden Yusuf'u, Huri'nin gözünden diğer dünyada kendisine bahşedilen kişi üzerinden örnekendirir:

Awir Mecnun id ço çin Leyla rındiyer
Awir Zuleyxa d' ço çin Yusif rındiyer (Beki, 2015:382)

Mecnun'un nazarında Leyla'dan yok güzeli
Züleyha'nın nazarında Yusuf'tan yok güzeli

Nazêr Huri d' comierd yê rındiyer ço çin
Inê ra Huri nêsînên yo dê bin (Beki, 2015:382)

Huri'nin nazarında erkeğinden güzeli yok başkası
Bundan ötürü Huri'nin gönlünde yoktur başkası

4.4. Aşğın Herşeyi Maşuku Olarak Görmesi

Uzun yıllar Leyla'nın aşkıyla yanıp tutuşan, Leyla'ya kavuştuğunda “Sen Leyla isen içimdeki Leyla kimdir?” diyen Mecnun misali âşıklar herşeyi maşuku olarak görür. Âşık için maşuk hem dert ve keder verir hem de derdin ve kederin tek dermanıdır. Dert ve derman aynı yerden olunca, aranan ve bulunan da aynı yerde olur. Şair bu durumu dertlerin tiryakisi olduğunu, şifa verenin de maşuku olduğunu Leyla mazmunu üzerinden verir. Ayrıca gül mazmunu üzerinden nerede bir gül görülürse Leyla olduğunu, zaten herşeyin Leyla olduğunu ifade eder:

Zehir gêm mi r' bi zê tiryaqi derdon
Şifa da birinê zerrê mı Leyla (Beki, 2015:)

Gam zehri bana dertlerin tiryakisi
İç yaralarım şifa oldu Leyla

Komca yo gul vin ez vona Leyla wa
Awir hiş id ri zemin piyêr biyo Leyla (Beki, 2015:)

Nerede bir gül görsem derim Leyla
Nazarımda yeryüzündeki herşey Leyla

4.5. Âşğın Maşuksuz Yaşayamaması

Aşka düçar olan âşıklar maşuksuz yaşayamaz. Âşıklar için aşk; var olma, hayatı devam ettirme sebebidir. Şair, âşıkların maşuk olmadan hayatta kalamayacağını gülün su damlasına aşkı üzerinden verir. Buna göre gül su damlasına âşıktır ve onsuz yaşayamaz. Suyun kesilmesi durumunda gülün solacağını ve kederden ne yapacağını bilemeyeceğini ve kendi kendini yiyip bitireceği örneğini verir:

Gul 'aşıqê çilkê owka bê owk ya tor nêcuyena
Owk pêsa ya pilisena mon çêm gêm id ya xu wena (Beki, 2015:290)

Gül su damlasına âşıktır onsuz yaşayamaz asla
Su kesilince gül solar kendini yer gam deresinde

Gul bêwahar nêcuyena ge ax kena ge bermena
Pê hesrêr owk murizena şew ruej zerê xu d' nalena (Beki, 2015:290)

Gül sahipsiz olmaz gâh ah eder gâh ağlar
Suyun hasretiyle yeise düşer gece gündüz inler

4.6. Maşukun Gözleri ile Meftun Etmesi

Edebiyatta maşuk aşığı bazı unsurlarla etkiler. Söz konusu unsurlardan biri de gözdür. Bazen bir bakış bile aşığı meftun etmeye yeterdir. Şair bu durumu, gözlerinin bir bakışıyla güllere mahsur etti diyerek aslında aşka meftun olduğundan bahseder. Böylece aşka düçar olduğunu ve ondan kurtuluşun mümkün olmadığı üzerinde durur:

Pê mijmijê awir çimon xu ez kerda mahsur gulon
Vêrsê qomê xu d' yê kerd çot qomê mi mon qomê vilon (Beki, 2015:282)

Gözlerinin bakışıyla mahsur etti beni güllere
Boyunun gölgesinde büktü boyumu güller içine

4.7. Maşukun Acı Çektirmesi

Şair, maşukun aşığa çile çektirdiğini; acı çekmenin kişiyi mutlu etmediğini Mecnun'un Leyla'nın hâlimden memnun olmadığı örneği üzerinden verir. Mecnun örneğinden hareketle maşukun aşığı deli divane etmesi olağan bir şey olarak görüldüğü, aşkın doğasında olan bir durumun yaşanması şairin (âşık) hoşuna gitmiyormuş gibi görünse de aksinin kastedildiği anlaşılmaktadır:

Tu ez zaf raşta dejnawa gelo pê dej ço biyo memnun
Hela şo pers gelo biyo şa sitêm mur Leyla ra Mecnun (Beki, 2015:222)

Beni gerçekten incittin sorarım kim acıdan kalmış ki memnun
İstersen sor Leyla'nın sitem eden yüzünden sevinmiş mi Mecnun

5. DİVANDA AŞKIN HUSUSİYETLERİ

5.1. Aşkı Veren Allah'tır

Şaire göre aşkı var eden, yeryüzündeki herkese bu aşkı veren Allah'tır. Mısralarında bu durumu şöyle örneklendirir: Aşkı var eden Allah bu aşkı gülün içine yerleştirir, bülbüle de bu aşktan verir. Hz. Peygamberi yaratan Allah onun aşkını da tüm âleme verir. Feleklerin aşk ile döndüğünü, kâinattaki herşeyin ilahi aşk ile hareket ettiğini dile getirir. Aşkı var eden, varlıklara nasip eden Allah'a hamd edilir:

Tı 'aşq doni tı meşq doni tı doni
Tı Zin doni tı Mêm doni tı doni
Keremdari tı doni tım tı doni
Tı her cara tı her çi doni doni (Beki, 2015:260)

Aşkı verir meşki verirsin de verirsin
Zin'i verir Mem'i verirsin de verirsin
Kerimsin verirsin hep sen verirsin
Heryerden herşeyi verirsin de verirsin

Tu 'aşq viraşt eşt zerê gul hanzar hamd û sena tu ri
Tu bulbul kerd 'aşiq sunbul hanzar hamd û sena tu ri (Beki, 2015:18)

Aşkı yaratıp güle yerleştirdin binlerce hamd ü sena olsun sana
Bülbülü sünbüle âşık ettin binlerce hamd ü sena olsun sana

Tu Mecnun kerd 'aşiq Leyla tu Ferhad kerd 'aşiq Şirin
Tu Mêm Alon kerd 'aşiq Zin hanzar hamd û sena tu ri (Beki, 2015:20)

Mecnun'u Leyla'ya âşık ettin Ferhat'ı Şirin'e âşık ettin
Mem'i Zin'e âşık ettin ettin binlerce hamd ü sena olsun sana

5.2. Aşk Herşeye Vesiledir

Bir şeyi elde etmenin aşk ile mümkün olduğunu, her maksadın aşk ile hasıl olacağından hareketle aşk kokusunun kişiyi yücelteceğini ifade eden şair, aşkın bizzat yaratıcının nuru ve yansıması olduğundan bahseder:

*'Aşq gidê aynê samêdo 'aşq rueşnayê têxt ma'budo
Buê 'aşq merdim kena 'aziz 'aşq wesilê her meqsudo (Beki, 2015:304)*

Aşk Samed'in yansıması aşk mabudun tahtının aydınlığı
Aşk kokusu kişiyi aziz eyler aşk her maksadın vesilesi

5.3. Aşksız Hayatın Manasız Görülüşü

Hayatın anlamı aşk ile mümkündür. Aşkın olmadığı hayatın, güzelliklerin anlam ifade etmediği düşüncesinde olan şair, Ferhat ile Şirin aşkını Şirin'in olmadığı bir hayatta baharın güzelliğinin anlamsız olduğu üzerinde durur:

*Kuê Hira zê Rustêm Zali dêst xu şo xu vêr sari
Hasron ken war erzen vêr dar rı biyo naçar vêr beri
Fıraç tu ra 'ard biyo serkeş tım ho lerznen beşeri
Hesrêtu tu ra hararêtu ruêj kot hewa şiyu hanzari
Ez wusar bê Şirin pê sêk dêst wusar id 'aşq nêmend (Beki, 2015:126)*

Hira dağı Rustem gibi başını avucunun içine almış
Gözyaşını ağaca döker kapı önünde naçar kalmış
Ayrılığında beşeri sallayan yeryüzü serkeş olmuş
Hasretinden güneşin harareti bin derece olmuş
Şirinsiz baharı neyleyim aşk yoksa baharda

5.4. Aşkın Olgunlaştırıcılığı

Aşk, aşığı olgunlaştıran bir süreçtir. Maşuktan gayrı ne varsa terketmekle yola giren âşık nefsanî arzularından vazgeçer; pişer, olgunlaşır en nihayetinde ahseni takvime ulaşır (Mollahaliloğlu, 2023:61). Aşkın aşığı olgunlaştırma özelliğine değinen şair, birçok defa aşkın sillesinden nasiplendiğini; ancak bu aşkın kendisini bıktırmadığını aksine kendisini pişmiş derecesinde olgunlaştırdığını ve hakiki aşkın zirvesine ulaşana dek can vermeyeceğinden bahseder:

*Mı dêst 'aşq ra zaf lapat wêrd pê lapaton ez pêşawa
Hetta zirwê 'aşq heqîqî gon potişga ra nêvêjen (Beki, 2015:306)*

Aşkın elinden çok çektim çileler olgunlaştırdı beni
Hakiki aşkın zirvesine ulaşana dek can terketmez.....

5.5. Aşkın Sonsuzluğu

Dünyadaki her şey bir gün son bulacaktır. Dünya malının en güzel simgelerinden olan altın ve gümüşün bir gün toprak olup geçerliliğini yitireceğini dile getiren şair, Leyla aşkının ise daim olacağı üzerinde durur:

*Zerd û sim piyêr ruejêk bên herr nê wêrêni nê kuêçên
'Aşqi Leyla zeron derzen pê dêrzin û pê guêçin (Beki, 2015:288)*

Altın ve gümüş toprak olur bir gün ne geçer ne yenir
Leyla aşkı iğne ve çuvaldızla yürekleri dikip birleştirir

5.6. Aşkın Ulaşılmazlığı

İlahi aşkı kavuşmak mümkün değildir. Âşık sürekli bir arayış içinde, ömrünü maşukuna ulaşmak için harcar; ancak bir türlü kavuşamaz. Çünkü ilahi aşkı kavuşmak bu dünyada değil ahirette gerçekleşmesi söz konusudur. Şair, Mecnun misali feleklerde dolaştığını, bir arayış içinde olduğunu, feleğin kişiyi diyar diyar gezdirdiğini; ömrün geçtiğini ancak kendisine bir Leyla bir Şirin bulamadığından bahseder:

*Ez biya Mecnun mon felekon d' geyrena
Mı yo Leyla nêdi 'umır bı wêron
Felek merdim diyar diyar çarnena
Mı yo Şirin nêdi 'umır bı wêron* (Beki, 2015:142)

Mecnun oldum feleklerde dolaşırım
Bir Leyla görmedim ömür viran oldu
Felek kişiyi diyar diyar gezdirir
Bir Şirin görmedim ömür viran oldu

Başka bir dörtlükte şair, ne bir kuş ne de bir bülbülün, ne bir gül ne de bir sümbülün muradına erdiğini, bülbül için gülün gülmediğini, kimsenin yârini bulamadığını, müsebbibinin ise felek olduğundan bahseder:

*Nê têyr resa muradi xu nê bulbul
Nê gul resa muradi xu nê sunbul
Felek nêverda gul bıwıyo qê bulbul
Çoy xu r' yo yar nêdi 'umır bı wêron* (Beki, 2015:144)

Ne kuş erdi muradına ne de bülbül
Ne gül erdi muradına ne de sümbül
Felek bırakmadı bülbül için gülsün gül
Kimse yar bulamadı ömür viran oldu

5.7. Aşkın Yakıcılığı

Aşkın yakıcılığını bile bile bu hastalığa düşenlerin dünya malını görmemesi icap eder. Aksi takdirde hakiki âşık olamaz. İlahi aşkı Leyla mazmunu üzerinden veren şair. Leyla aşkını altın ve gümüşten yani dünya malından daha ziyade içinde hissedenenlerin adeta cehennem ateşinde yanarcasına aşk ateşiyle yanacaklarını dile getirir:

*Eg tı sinên 'aşqi Leyla zê yo qelê zêrd û sim
Zerrê tu ya bêl vêşena kuena mon adir cehim* (Beki, 2015:288)

Layla aşkını altın ve gümüşten ziyade seversen
Cehennem ateşine düşer yüreğin yanar senin

5.8. Âşığın Aşkdan Kurtulmayı istemesi

Edebiyatta aşk; dermanı olmayan bela, dert, keder olarak ele alınır. Olumsuz gibi görünen bu duruma rağmen âşıklığın gereği âşık, dermansız derdi kabullenmek durumundadır (Aydın, 2022:45). Zaman zaman şikâyet edermiş gibi görünse de aslında kabullenmenin gereği olarak şikâyetvari mısralar yazdığı söylenebilir. İlahi aşkın esiri olduğunu, bu aşkın kendisini yakıp kül ettiğini, söz konusu aşkın elinden kendisini kimin kurtaracağını Ez Biya Esir 'Aşq Leyla (Leyla'nın Aşkının Esiri Oldum) başlıklı şiirinin beyitinde soran şair aslında bu aşktan vazgeçilemeyeceği mesajını verir:

*Ez biya esiri 'aşq Leyla kom mı dëst 'aşq yê ra vejen
Adır 'aşq yê ez veşnawa kom mi dëst 'aşq yê ra vejen* (Beki, 2015:306)

Leyla'nın aşkının esiri oldum kim kurtaracak beni onun aşkından
Onun aşk ateşi yaktı beni kim kurtaracak beni onun aşkından

SONUÇ

Edebiyatta aşk, üzerinde çokça durulan kavramlardan biridir. Divandan alınan örnekler bakıldığında görülecektir ki şairin aşk kavramını tasavvuf edebiyatındaki kullanımına uygun kullandığı görülecektir. Muhyiddin-i Arabi dışındaki Tasavvufçular aşkı, mecazi (Beşeri) ve İlahi aşk şeklinde ikiye ayırırlar. Muhyiddin-i Arabi aşkı üçe ayırır: tabii, ruhani ve ilahi. Şair divanında mecazi ve ilahi aşktan bahseder. Bu yönüyle Muhyiddin Arabi dışındaki Tasavvufçular gibi aşkı işlediği söylenebilir. Aynı zamanda şairin beşeri aşkı da ilahi aşka götüren bir basamak olarak kullandığı görülmektedir.

Aşkın özellikleri olarak; yakıcılığı, onsuz yaşanamayacağı, her şeye vesile oluşu, Allah tarafından ihsan edilişi, sosuzluğu, ulaşılmazlığı, olgunlaştırıcılığı, Şairin divanında anne, vatan, peygamber, mukaddes yer, ulema, aşkını işlediği görülmektedir.

Şair; maşukun özellikleri olarak acı çektiren, kendine bağlayan, meftun eden, güzel şekilde işlediği görülmektedir.

Aşka düşenlerin zaman zaman aşktan kurtulmak istemiş gibi gösteren şair aslında ondan kurtuluşun olamayacağı mesajını verir. Çünkü âşık, maşuksuz yaşayamaz olduğu üzerinde durduğu görülecektir.

Aşğın herşeyi maşuku olarak gördüğü düşüncesini taşıyan şairin enel hak felsefesini benimsediği beyitlerinden anlaşılacaktır.

Âşık olarak bülbül, maşuk olarak gül mazmununu birçok yerde kullandığı görülecektir.

Şairin beyitlerine bakıldığında akıcı ve yalın bir dil kullandığı görülecektir. Kişinin doğduğu ortamın kişi üzerinde önemli etkisinin olduğu şairin hayatına bakıldığında görülecektir. Âlim bir kişinin oğlu olarak dünyaya gelen şairin abisinin de âlim oluşu şairin hayatında önemli bir yer tutar. Şairin medrese kökenli oluşu seçtiği konular üzerinde etkili olmuştur. Yazmayı ve konuşmayı Allah rızasını kazanmak için harcayan bir kişinin yazdıkları da bu minvalde oluyor. Memleketinden uzakta yaşaması şairde gurbet, vatan, ayrılık mevzularına çok değinmesine ve aşk derecesinde görmesini sağlamıştır.

Divanın 5 yerinde meyhane kelimesini yârin arandığı, Mecnun vs. âşıkların mekânı şeklinde kullanan şairin söz konusu kavramı ilahi aşkın bir mazmunu olarak kullandığı görülmüştür.

Klasik edebiyatın genelinde olduğu gibi şair de aşğın halini anlatırken hem aşktan muzdarip hem de âşıkların bu muzdariplikten memnun olduğu portresini çizmektedir.

KAYNAKÇA

Apuhan, D. (2023). “Diwon Cebexçuri dı Mefhumê Welati”, Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi, 9(18):36-46

Akay, H. (2005). İslami Terimler Sözlüğü, İşaret Yayınları, İstanbul.

Arı, R. (2018). “Klasik Türk Şiiri Gazel Geleneğinde Duygularla İlişkisi İtibariyle Aşk, Fuzuli Örneği”, erinde Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 20:71-100.

Aydın, M. (2022). “Muvakkitzade Muhammed Pertev Divanı'nda Aşk ile İlgili Teşbihler”, Külliyyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi, 17:41-57.

Beki, M.A. (2015). “Diwon Cebexçuri”, (Ed. Murat Varol), Bingöl Üniversitesi Yayınları, Bingöl.

Eren, M. (2023). “Halk ve Divan Şiirinde Kadın Dilinden Aşk Bağlamında Ordulu Fitnat Hanım ve Şiirlerinde Aşk”, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 21(3):1-14.

Gürer, B. (2017). “Ahmet Yesevi’nin Divan-ı Hikmet’i Ekseninde Tasavvufi Düşüncede İlahi Aşk”, Bilig, 80:17-42.

Kurt,H. Yılmaz, Ö.F. (2024). “Muharrem Hilmi Sırrı’nin Dîvân’ında Aşk Kavramı, Danisname 8:57-75.

Mollahaliloğlu, F., Akkuş, M. (2023). “XVI. Yüzyıl Dîvânlarında Aşk ve Âşığa Dair Nasihatler”, Danisname (6): 49-68.

Narin, İ. (2016). “Fıkha Adanmış Bir Ömür: Abdulaziz Beki Hayatı, Eserleri ve Fikhî Görüşleri”, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6 (12):173-192.

Uludağ, S. (1991). “Aşk”, TDV İslam Ansiklopedisi, (4):11-17, İstanbul.

Varol, M. (2016). “Diwonê Mela Aziz Cebexçuri (Metn û Tahlil)”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü, Bingöl.